
ТИМЧУК І.М.,
асистент кафедри
філології і психології,
Білоцерківський національний
аграрний університет,
м. Біла Церква

ГУМАНІСТИЧНИЙ ХАРАКТЕР ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглядаються основні принципи та шляхи гуманізації навчання, особливості науково-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ, їх гуманістична спрямованість та роль педагога вищої школи у підвищенні ефективності процесу гуманізації навчання студентів.

Ключові слова: гуманізм, гуманізація навчання у ВНЗ, принципи гуманізації навчання, гуманістична спрямованість особистості викладача.

В статье рассматриваются основные принципы и пути гуманизации обучения студентов в ВУЗе; особенности научно-педагогической деятельности преподавателей, их гуманистическая направленность и роль педагога высшей школы в повышении эффективности гуманизации обучения студентов.

Ключевые слова: гуманизм, гуманизация учебы в ВУЗе, принципы гуманизации учебы, гуманистическая направленность личности преподавателя.

Basic principles and ways of education are examined in the article; the features of scientific-pedagogical activity of teachers, their humanistic orientation and role of the high school teacher are to increase the efficiency of the humanizing process of student's studies.

Key words: humanism, humanizing of studies in an university, principles of humanizing of studies, humanism orientation of personality of teacher.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Тисячі професій народжуються і вмирають. Але живуть і до цього часу найдавніші з них – хлібороба, будівельника, лікаря і вчителя. Та й серед цих вічних професій учительська посідає особливе місце: вона – початок усіх професій. Змінюються умови й засоби навчання, та незмінним залишається головне призначення вчителя – навчити людину бути Людиною. Виходячи з цього, одним із основних принципів освіти в Україні є принцип гуманізму, демократизму та пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей.

Проблема гуманізму, як і проблема людини, є споконвічною і разом з тим завжди новою. Мрії про щастя, людинолюбство, людяність були притаманні різним народам у сиву давнину. Гуманізм (від лат. *humanitas*) – термін, пов'язаний з ім'ям давньоримського філософа й оратора Цицерона; означає він – людяність. Загальновідомо, що під гуманізмом розуміють систему ідей і поглядів на людину як найвищу цінність, визнання безмежності її можливостей, здатності до самовдосконалення, прав особистості на вільний прояв своїх здібностей, переконань, утвердження блага людини як категорію оцінки рівня суспільних відносин.

Гуманізм на перше місце висуває людину, гідність і честь якої залежить від неї самої, суспільства та реальних життєвих обставин, а не від надприродних сил [9, 393].

Золоте правило гуманізму було обґрунтовано більше двох з половиною тисячоліть назад трьома давньогрецькими мудрецькими: Клеобул стверджував: «Те, що викликає в тебе почуття ненависті, не бажай іншим», Питтак підкреслював: «Що обурює тебе в ближньому, того не роби сам»; Фалес на запитання: «Як прожити найкраще і праведне життя?» відповів: «Не роби того, що засуджуєш в інших». Давньоіндійський учитель законів Хилел радив: «Не роби нікому того, чого не

хочеш, щоб було зроблено і тобі». Проте ж саме говорив і Конфуцій [9, 394].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Вперше застосував поняття „гуманізація” щодо педагогічної науки відомий французький філософ і педагог Жан-Жак Руссо. Гуманізація освіти ґрунтується на глибоких гуманістичних традиціях вітчизняної педагогічної думки та гуманістичної спадщини зарубіжної прогресивної педагогіки і пов'язана з іменами Я.А.Коменського, І.-Г.Песталоцці, К.Д.Ушинського, а пізніше С.Т.Шацького, В.О.Сухомлинського.

У сучасній педагогічній літературі проблемі гуманізації навчання та виховання присвятили свої дослідження Ш.А.Амонашвілі, С.У.Гончаренко, О.А.Захаренко, Ю.І.Мальований, О.Я.Савченко та ін. Вчені приділяли увагу цілісності педагогічного процесу, необхідності спрямованості діяльності педагога на особистість учня, на забезпечення максимально сприятливих умов для виявлення та розвитку його задатків і здібностей на основі поваги і довіри до нього.

Метою даної статті є: на основі гуманістичної доктрини яка пронизує всі сфери вітчизняної освіти, визначити роль гуманізації як одного з напрямів її реформування; проаналізувати роботи психологів, педагогів, які займалися дослідженням проблем гуманізації навчання та з'ясувати основні вимоги до науково-педагогічних працівників, що забезпечують процес гуманізації студентів-екологів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Брак цілеспрямованої гуманістичної освіти може призвести як до інтелектуальної, так і до моральної деградації нових поколінь. Викладач несе соціальну відповідальність за наслідки своєї праці. Його роль як організатора освіти, виховання не може бути перебільшеною; за рівень розвитку нового покоління він відповідає перед державою. Особливо значущою є місія викладачів у наш час, коли виявлено

небезпечний для долі цивілізації розрив між технічною підготовкою людини і рівнем її соціальної свідомості, її моральності. Саме цей розрив є однією з причин ядерної загрози, що нависла над світом, екологічної, продовольчої та інших глобальних проблем. Усе це потребує підвищення культури народу, а отже гуманізації освіти. І тому як і вищі навчальні заклади так і науково-педагогічні працівники сьогодні мають соціальне замовлення – виховати поборників виживання людства, збереження планети, що стала нашою домівкою [6, 10].

Гуманізацію освіти розуміють як перехід від авторитарної педагогіки – педагогіки тиску на особистість, що заперечує загальногуманістичну цінність свободи як можливість самоактуалізації і творчості, ігнорує проблему міжособистісних стосунків між учителем і учнем, до особистісно-орієнтованої педагогіки, яка надає абсолютну перевагу особистій свободі та вмінню індивіда прогнозувати і контролювати свою діяльність, вчинки, особисте життя, утвердження гуманних стосунків між учасниками навчально-виховного процесу.

Гуманізація освіти передбачає створення змісту, форм і методів навчання й виховання, які забезпечують ефективний розвиток індивідуальності – її пізнавальних процесів, особистісних якостей, таких умов, за яких людина може і прагне навчатися, особисто зацікавлена в тому, щоб сприймати навчальні і виховні впливи. Основною функцією навчання при цьому стає не стільки формування високого рівня інтелекту, скільки формування розвинутої особистості з високими, громадсько значущими цілями й ідеалами. У перетворенні освіти на таку, що створює найкращі умови для саморозвитку всіх психічних, фізичних, моральних можливостей дитини, формування в неї рис особистості гуманіста вбачає сутність гуманізації освіти Г.О.Балл. Він пов'язує її з вирішенням трьох головних завдань, якими є: демокра-

тизація устрою системи освіти; перетворення взаємодії вчителя й учнів на процес творчого саморозвитку останніх; створення умов формування в учнів і вчителів особистості гуманіста, демократа, творця [3, 8].

Гуманізація навчання передбачає перебудову навчального процесу відповідно до ідей гуманізації освіти. Вона означає насамперед перехід від авторитарного навчання з його нехтуванням особистістю вихованця, її пригніченням, із безумовним пріоритетом позиції педагога як єдино можливої, безапеляційно правильної і незаперечної до утвердження навчання гуманного, що побудоване на визнанні у навчальному процесі рівноправності партнерів які однаково зацікавлені у його позитивних результатах і підпорядковують цьому свою діяльність [3, 9].

Таким чином вихованець стає повноцінним суб'єктом навчання. Саме його ствердження як суб'єкта навчального процесу – активного, свідомого, небайдужого учасника - є ключовим у розумінні педагогічної сутності гуманізації та визначенні основних підходів до її практичного втілення.

Гуманізувати навчальний процес – означає створити природні для навчання особистості умови. Створення цих умов для студентів ВНЗ базується на основі певних принципів гуманізації освіти у вищій школі:

формування особистісного стилю взаємин студента з однолітками по навчанню та з викладачем. Спілкування і взаємодія є основним механізмом передачі соціального досвіду, а особистісний характер взаємин найбільше відповідає завданням гуманізації учіння і виховання;

активна взаємодія з однолітками і взаємне збагачення;

включення студентів у творчу діяльність і розвиток творчих здібностей. Творча діяльність є засобом інтенсивного розвитку інтелектуальних здібностей і особистісних якостей студента [2, 74].

Результативність процесу гуманізації освіти у вищій школі зумовлюється особливостями педагогічної діяльності викладача, а вона визначається певними принципами. Насамперед це принцип природовідповідності і природодоцільності в новому його баченні. Кожна людина має приховані духовні потреби, які можуть виявлятися чи не виявлятися залежно від її світогляду і поведінки. Припускається, що гравітаційні зміни прямо впливають на підсвідомість і психіку людини, актуалізують ті якості (позитивні чи негативні), які закладені в кожному з нас. Якщо людина йде назустріч своєму духовно-інтелектуальному зросту, космічна енергетика посилює і прискорює цей процес. У людей з низьким рівнем морального інстинкту свідомості, навпаки, - активізуються тваринні риси - агресивність, жорстокість, роздратованість, нетерплячість, що веде до різного роду злочинності, військових конфліктів, хвороб, епідемій, масових психозів як результат внутрішнього дисбалансу особистості. Яке ж це має відношення до гуманізації освіти? Вчені зазначають (Гумільов Л.М., Кон І.С., Мудрик О.В. та ін.), що надання природодоцільної підтримки особистості молодій людині буде сприяти розвитку природодоцільної духовності, яка буде визначати в подальшому її життєвий шлях: прагнення до самоорганізації, саморегуляції, самовизначення свого духовно-морального становлення [1, 52].

Іншим принципом гуманізації вищої освіти є принципи забезпечення високого рівня духовності життєдіяльності студентів. Означений принцип передбачає, на думку С.В.Кульневича, здібність самозабезпечувати своє подальше життя високими моральними цінностями, встановлювати «моральні обмежувачі і регуляторії», що запобігають переходу особистості молодій людині до утилітарно-технократичної мети.

Наступний принцип гуманізації вищої освіти - принцип самооргані-

зуючої творчості майбутніх професіоналів. За цим принципом передбачається формування в студентів самоорганізуючої професійно-педагогічної діяльності, мета і зміст якої повинні перетворити її для професіонала в самокерівництво шляхом синергетичних орієнтирів та умов діяльності (синергетика - це система самоорганізації, внутрішня здібність людини виробувати в собі, надбудовувати в собі нові якості, що є необхідним для виживання в будь-яких умовах, тобто внутрішні зміни, що забезпечуються діяльністю особистісних структур свідомості, які впливають на процес засвоєння знань і подальший розвиток особистості).

Принципом нового типу гуманістичної освіти є «принцип суб'єктності і свідомості, що пізнає» І викладач, і студент, за цим принципом, визнаються активними суб'єктами освіти, спостерігачами своїх внутрішніх особистісних структур та їх прояву на «дослідному полі» професійної і педагогічної діяльності. Як бачимо, основна увага звертається на взаємне вдосконалення викладачів та студентів. Означений принцип гуманізації освіти породжує наступний - принцип компліментарності (доповненості), суть якого полягає в тому, що за законами діалектики, протилежності зникають не шляхом їх зняття, а шляхом взаємного доповнення, компромісу. На практиці це означає заміну монологічної лекції як методу викладання, діалогом, діалогічною взаємодією, партнерством викладача і студента у засвоєнні знань. Забезпечити діалогічну форму навчання можливо за наявності відкритості навчальної інформації для студентів. Сьогодні задля цього є всі можливості, зумовлені використанням сучасних та комп'ютерних технологій.

Принцип «суб'єктивного контролю». Це здібність людини усвідомлювати та адекватно пояснювати міру своєї участі в тому, що з нею відбувається, тобто це рівень розуміння лю-

диною смислу свого життя і своєї діяльності, обраної професії, свідоме розмежування нею зовнішніх і внутрішніх впливів на свою особистість, поведінку і результат діяльності [1, 53].

Іншим важливим моментом, у якому знаходить виявлення гуманізація освіти, є принцип гнучкості освіти, здатності пропонувати різноманітні форми навчання, щоб задовольнити освітні потреби на всіх етапах життєвого шляху людини. Вища освіта має бути системою безперервної підготовки, яка враховує особливості конкретних студентів та їхнього соціально-культурного середовища, забезпечує умови для навчання (підготовка протягом неповного навчального дня; у зручний для студентів час, організація дистанційного навчання, навчальних модулів, що ґрунтуються на системі залікових балів тощо).

Викладачі ВНЗ на основі гуманістичних принципів покликані запобігати чи обмежувати проникнення антигуманістичних тенденцій у навчальний процес закладів освіти, виявляти їх неспроможність у досягненні позитивних результатів у майбутній професійній діяльності, переконувати майбутніх фахівців сприймати себе як найвищу цінність.

Ефективність гуманізації вищої освіти залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників, серед яких найважливішими є особистість викладача, його гуманістична спрямованість, педагогічна позиція, етика і такт, стилю педагогічного спілкування. Гуманістична спрямованість – спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків. Це вияв професійної ідеології вчителя, його ціннісного ставлення до педагогічної дійсності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів. Гуманістична спрямованість є виявом здатності бачити великі завдання у малих справах. Вона дає змогу оцінювати свою діяльність з точки зору не лише безпосередніх, а

й опосередкованих результатів, тобто тих позитивних індивідуальних змін у життєдіяльності і структурі особистості своїх студентів, частковим організатором яких він є сам як особа, відповідальна за якість організації навчального та виховного процесу [6, 32-33].

Основою гуманізації взаємин науково-педагогічних працівників та студентів є гуманістична етика; це сутність морально-психологічної сторони діяльності викладача, професійна особливість його поведінки у взаєминах з усіма учасниками педагогічного процесу. Як лікар не може порушити принципи медичної етики, так і викладач мусить чітко дотримуватися вимог до його професійної етики: повага до студента, педагогічний оптимізм, розуміння душевного стану студента, прагнення підняти авторитет кожного студента [7, 84].

Процесу гуманізації навчання найбільше сприяє стабільно активне позитивне ставлення науково-педагогічного працівника до студентів, при якому він виявляє ділову реакцію на їхню діяльність, допомагає у важку хвилину, відчуває потребу у неформальному спілкуванні. Вимогливість у поєднанні із зацікавленістю викликає в молоді довіру; вони розкуті, комунікабельні. Якості викладача-гуманіста виявляються в таких стилях спілкування як стиль спільної творчої діяльності та стиль педагогічного спілкування, що ґрунтується на дружньому ставленні. Засадовими для цих стилів є повага до студентів, співроздуми та співпереживання щодо цікавих та корисних заходів, ніякого протиставлення „ми” і „ви”. Викладач повинен уникати перетворення дружніх стосунків із студентами на панібратські. А.С. Макаренко застерігав: „З вихованцями керівний і педагогічний персонал завжди повинен бути ввічливим, стриманим... педагоги і керівники ніколи не повинні припускати із свого боку тону фривольного: зубоскальства, розповідання анекдотів, ніяких вільностей у мові, передражнювання, кривляння тощо.

З іншого боку, зовсім неприпустимо, щоб педагоги і керівництво у присутності вихованців були похмурими, дражливими, крикливими" [4,120].

Висновки. Виходячи з усього зазначеного вище, вважаємо, що основним завданням вищої школи згідно з положеннями гуманістичної педагогіки є формування людини як унікальної

особистості. Відповідно до цього викладач має ставити особистісні інтереси студентів на перший план; він має пам'ятати і керуватися законом життя, сформованим відомим педагогом-гуманістом Я.Корчаком: «Щоб не сталося, провини дитини можна або зрозуміти, або виправдати, або простити».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богуш А.М. Принципи гуманізації освіти у вищій школі // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського, випуск 10. С.50-55.
2. Борис Н.П. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу школи і вузу // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі. Зб. наукових праць – Рівне: «Ліста», - 2001. – С.71-75.
3. Гуманізація процесу навчання в школі: Навчальний посібник / За ред. С.П.Бондар. – 2-ге вид., доповн. – К.: Стилос, 2001. – 256 с.
4. Макаренко А.С. Методика виховної роботи. – К., 1990. – С.120.
5. Онуфрієва Р.А. Гуманістичні проблеми навчання та виховання студентської молоді // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: Матеріали других Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – С. 16-20.
6. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.В.Кривонос та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349с.
7. Тютюнник В.Ю. Гуманістичні основи взаємовідносин вчителя і учня в сучасній школі // Гуманістична педагогіка ХХІ століття: Матеріали перших Всеукраїнських педагогічних читань. 20 лютого 2004р. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2004. – С.83-89.
8. Федорченко В.К. Гуманізація вищої освіти: імперативи та проблеми // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / Редкол.: Т.І.Сущенко та ін. – Київ-Запоріжжя. – 2002-вип.25. С. 16-21.
9. Шмаленко Ю.І. Золоте правило гуманізму та моральності в сучасній освіті // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: Матеріали других Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – С. 393-397/